

**Les violències masclistes en
les xarxes socials. Reflexions
arran de l'estudi pilot:
La percepció de les
violències masclistes entre
l'alumnat de 14 a 18 anys
a les Illes Balears
de l'Institut Balear
de la Dona**

CLARA ASÍN FERRER

Clara Asín Ferrer

Recercaire de l'estudi pilot *La percepció de les violències masclistes entre l'alumnat de 14 a 18 anys a les Illes Balears*, dut a terme pel col·lectiu SomAtents, d'IBDona.

Comunicadora i Docent d'aula d'acollida. Màster en Periodisme Cultural a la Universitat Pompeu Fabra (IDEC) i Màster Universitari en Formació del Professorat d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat, Formació Professional i Ensenyament d'Idiomes. Interessada en les cultures i el periodisme social, va ser becària a Amnistia Internacional. Des de llavors, ha optat per fer periodisme i comunicació per a la transformació social. Durant el 2015 va formar part de l'equip de l'àrea de Comunicació del Centre de Drets Humans Irídia i, el 2016, va començar a treballar de tècnica responsable de Comunicació del Programa BCN Interculturalitat de l'Ajuntament de Barcelona. Ha publicat poesia en quaderns de memòria del Govern d'Aragó. Al 2016 va ser voluntària, com a responsable de xarxes socials, al FiSahara (Festival Internacional de Cine del Sàhara). Col·labora a La Directa i Arainfo. És part de l'equip impulsor del projecte "Dones de foc i d'aigua", històries femenines obreres. Fa activisme pel tancament dels Centres d'Internament d'Es-trangers.

Resum

La recerca *La percepció de les violències masclistes entre l'alumnat de 14 a 18 anys a les Illes Balears*, desenvolupada durant l'any 2018 a diferents instituts de les Illes Balears, comprèn els anys centrals de l'adolescència, en què es comencen a posar en pràctica les relacions afectives per ser un dels períodes bàsics d'enculturació i aprenentatge, influïda i condicionada per un context social determinat. Aquesta etapa està considerada una de les fases principals de construcció de la identitat d'una persona i, per tant, de la construcció de l'escala de valors que regeixen comportaments i actituds, així com de l'inici de la definició d'objectius vitals. Una etapa de crisi, definició i conflicte entre el «jo» i el món exterior, en què també es remarca, cohesiona i/o modifica la concepció del gènere, una concepció binària i estreta, producte d'aquest procés de socialització establert dins l'estructura patriarcal.

Paraules clau

Violència de gènere / Igualtat de gènere / Joventut / Xarxes socials.

Resumen

La investigación *La percepción de las violencias machistas entre el alumnado de 14 y 18 años en las Islas Baleares*, desarrollada durante el año 2018 a diferentes institutos de las Islas Baleares, comprende los años centrales de la adolescencia, en que se empiezan a posar en práctica las relaciones afectivas para ser uno de los períodos básicos de endoculturación y aprendizaje, en cuanto que está influenciada y condicionada por un determinado contexto social. Esta etapa está considerada una de las principales fases de construcción de la identidad de una persona y, por lo tanto, de la construcción de la escala de valores que rigen comportamientos y actitudes, así como del inicio de la definición de objetivos vitales. Una etapa de crisis, definición y conflicto entre el «yo» y el mundo exterior, en que también se remarca y/o modifica la concepción del género, una concepción binaria y estrecha, producto de este proceso de socialización establecido dentro de la estructura patriarcal.

Palabras clave

Violencia de género / Igualdad de género / Juventud / Redes sociales.

1. Contextualització

Aquesta investigació va començar amb una recerca per entendre com viu i percep el jovent de les Illes Balears les relacions i els eixos que els afecten, com entenen les violències masclistes, la sexualitat i la concepció de la igualtat. Ens vam plantejar aquest objectiu perquè, tot i que vivim en una societat que camina cap a la igualtat, havíem descobert dades que ens posaven en alerta: «un de cada quatre joves de l'Estat espanyol normalitza l'ús de la violència masclista en el si d'una parella», segons el ProyectoScopio del Centre Reina Sofia sobre Adolescència i Joventut de la Fundació d'Ajuda contra la Drogaddicció (FAD). Arran d'aquesta realitat, vam començar a teixir un marc teòric sobre el qual treballar i una metodologia. Vam optar per endinsar-nos en una investigació de camp que mai s'havia fet. A través del visionat de la pel·lícula: *Tres metros sobre el cielo*, l'alumnat havia de fer uns microrelats, orientat per dues preguntes motor. Va ser un exercici d'anàlisi de les violències masclistes que implicava l'alumnat de manera autònoma, però amb una guia didàctica supervisada pel professorat. Per cobrir tot el territori de les Illes Balears i per fer-ho de manera proporcional al nombre d'habitants de cada illa, es va repartir de la manera següent: Mallorca: 859.289 habitants (2015), 4 instituts. Menorca: 91.601 habitants (2016), 2 instituts. Eivissa: 132.637 habitants (2010), 2 instituts. Formentera: 12.124 habitants (2016), 1 institut. Volíem saber què pensaven i com percebien aquestes violències, vam teixir tota una sèrie d'indicadors que ens ajudarien mitjançant la metodologia a estudiar les seves interpreta-

cions. En total, 550 estudiants van participar en aquest estudi pilot.

2. Plantejament de l'estudi (metodologia)

La complexitat d'aquest estudi ve donada per la profunditat de la temàtica, però també per la sensibilitat que comporta el tema i el seu caràcter interseccional. Les violències, la igualtat i la sexualitat no són conceptes homogenis, tot el contrari, es fonamenten en construccions culturals, de gènere, i no hem de perdre de vista l'estructura en la qual operen: una societat patriarcal i capitalista.

Una vegada fet el visionat de la pel·lícula, vam entendre que seria una carrera de fons esbrinar com el jovent concep els rols hegemònics, l'amor romàntic, les violències, la sexualitat i la igualtat. A partir de la guia didàctica establerta, el professorat va guiar l'alumnat en l'anàlisi de la peça. Hi havia dues preguntes: «T'enamores igual que la Babi i l'Hache? Ens ho expliques?». Tot i així, encara que vam fer preguntes per orientar els microrelats a què ens expliquessin com estimaven i si volien una relació com la dels protagonistes, molts d'ells i moltes d'elles veien normal les aptituds de la pel·lícula, estaven nor-

malitzades i, fins i tot, eren ideals d'una relació romàntica que percebien com un model a seguir. Un model, que avui en dia, segueix sent un relat recurrent per a guions de pel·lícules i campanyes publicitàries.

Per agafar la mostra i fer l'anàlisi, vam utilitzar un criteri de qualitat dels textos, d'adequació i d'implicació en la tasca que els havíem encarregat. La majoria de l'alumnat va respondre explicant experiències. Vam entendre que s'emmiraaven en la relació exposada, detectaven algunes violències, però seguien reproduint-les, fins i tot vam trobar algun cas greu d'experiència violenta, que vam comunicar al professorat i a la direcció del col·legi. Això té a veure amb la cultura de la interfície que Ingrid Guardiola (2018) va assenyalar com una arquitectura gasosa, on podem dir que el jovent no navega de forma conscient per les xarxes socials, sinó que, com explica l'autora, entra en una mena d'hipnosi en la qual, si entrem en temes d'agressions o de conductes agressores, ens apropem a conceptes preocupants, com a la *Mal·lata líquida* de Bauman i Donskis (2019), on es posa de manifest que la societat en la qual vivim té una pèrdua de moral i d'ètica que encara no sabem quina factura està passant als adolescents.

Els trets generals són que el jovent és tolerant amb la violència, és tolerant amb les violències masclistes no físiques, és a dir, amb el model hegemònic de l'amor romàntic i totes les violències que se'n desprenen. I quan diem que és tolerant, no volem dir que no la detectin, però la incorporen a la seva quotidianitat: insults a les al·lotes per la seva vestimenta, comentaris sobre com viuen la sexualitat, entre molts

altres exemples, i en el cas dels al·lotes el qüestionament de la masculinitat.

Només vam comptabilitzar alguns tipus de violències que es pateix i es reproduceix, però, centrant-nos en el tema que ens ocupa en aquest article, veiem com actualment l'eina per reproduir i fabricar violències és la xarxa social i la xarxa social que més s'utilitza entre el jovent balear o la que més anomena és Instagram.

El setembre de 2019, la Fiscalia espanyola va alertar de l'augment inquietant entre joves i el va associar a l'augment del consum de pornografia. I on consumeix pornografia aquest jovent? El que sí que sabem és que la sexualització a les xarxes és un fet i sense una bona educació sexual, aquestes plataformes poden esdevenir un terreny idoni per a agressors. Emilio López Vastos, vicepresident de la Federació Espanyola de Societats de Sexologia, indica que l'edat a la qual tenen contacte amb la pornografia és al voltant dels 8 anys i ho fan no necessàriament a Instagram, sinó a plataformes de vídeo com YouTube.

3. Les narratives mediàtiques i Instagram. Com hem arribat a aquí?

Vam trobar un context sobre la narrativa de les violències masclistes molt

general a causa de la naturalesa de l'estudi pilot, però que ens apropa a una realitat canviant, en la qual les narratives mediàtiques durant els segles xx i xxi són les principals emissores o reproductores d'aquestes violències masclistes. Des dels contes de Disney, les sèries de ficció, passant per successos diversos, fins a l'actualitat: l'ús de les xarxes socials com a exposició de la vida pública i com a canal per relacionar-se. Hem passat de la cultura única de la imatge a la cultura de la interfície. A través d'aquesta interfície estan desenvolupant codis nous de reproducció de les violències masclistes i les paraules que més hem escoltat o les situacions que ens hem trobat les exposarem a continuació, per entendre a què ens enfrontem com a societat per combatre les violències masclistes i el sistema patriarcal.

El control a través del telèfon mòbil és un tema recurrent en tots els grups de discussió i identifiquen aquest control com un problema, però també com una realitat. Es troben amb situacions contradictòries, perquè, a la vegada, reconeixen que la cessió de contrasenyes de les xarxes socials quan comences a tenir una relació és normal i totalment habitual. Aquí ens vam trobar amb un element nou amb el qual no comptàvem: el concepte de privacitat i la hiperexposició a xarxes. Derivat d'això hem comprovat com el jovent està preocupat i reconeix haver patit assetjament a través d'aquestes.

Tot això sent la xarxa social una eina on el jovent està configurant la seva identitat i està definint-se, i ens trobem com tot passa per allà, pel reconeixement grupal i per una mena de confiança que en realitat té a veure amb la

privacitat. La superproducció d'imatges i de relats es tradueix en un hiperconsum de la vida dels «altres», i si ens centrem en com les violències masclistes o el sistema patriarcal es representen, veiem com la hipersexualització de les al·lotes i la cosificació dels cossos és una pràctica habitual. La majoria d'al·lots i d'al·lotes reconeixen les xarxes com a espais de reproducció de les violències, però hi participen. També veiem com la majoria d'al·lots i al·lotes es perceben a través de lògiques hipercapitalistes, per exemple, ens van explicar que portar marques de roba i mostrar-les són un senyal de rang social i aquestes pràctiques també es reproduïen a les xarxes socials amb actituds d'ostentació.

Les narracions que fan a través de les xarxes socials de les seves vides estan filtrades, manipulades i podríem dir que resulten uns relats redundants, com explica Ingrid Guardiola, assagista i autora del llibre *L'ull i la navalla*. Uns relats que tracten de buscar l'acceptació social i el reconeixement, però que es dilueixen en una producció massiva d'imatges on tot es comptabilitza a través de l'èxit dels clics que tingui la teva fotografia.

Estam d'acord amb Eva Illouz, sociòloga i escriptora, quan diu que el consum del romanticisme o del sexe està intrínsecament lligat al mercat capitalista. De fet, actualment, ja existeixen dades que relacionen aquest hiperconsum amb un problema de salut pública, tal com apunta l'estudi *Uso excesivo de redes sociales: perfil psicosocial de adolescentes españolas*, que coincideix amb altres recerques d'àmbit internacional, com la de la Royal Society For Public Health (RSFPH), que exposa que les xarxes socials són un espai on

els adolescents construeixen relacions, però també un espai que genera trastorns psicològics com l'ansietat i provoca distorsions entre el que és real i el que és fictici.

Ens vam trobar que les xarxes socials són un element transversal en tots els indicadors, perquè el model de masculinitat i feminitat hegemònica no s'entén sense les narratives mediàtiques i ara no s'entén sense les xarxes. Hem pogut comprovar que la xarxa és el nou aparador dels mites i de les narratives de l'amor romàntic, per exemple: el concepte de gelosia es magnifica en la xarxa, ja que no és un problema d'àmbit privat, es col·lectivitza. Una de les qüestions més preocupants que s'han d'abordar amb urgència té relació amb el fet de saber què consideren privat i què consideren col·lectiu. La majoria d'al·lots i al·lotes, sobretot de segon a quart d'ESO, entenen la violència com un problema privat, no col·lectiu, llavors també ho traspassen a l'àmbit de la intervenció: no intervenen, es queda en la intimitat. També, hem comprovat com aquesta percepció canvia a batxillerat, on el discurs sobre les violències masclistes es torna més de denúncia i també hem comprovat com el discurs feminista està més arrelat. És molt curiós com contraposem les idees de privat i públic constantment a l'hora de parlar de violències masclistes i xarxes socials. Per seguir exposant la importància de la xarxa social com a aparador de les violències, també hem de mirar cap a la sexualitat. El jovent balear reconeix a través del porno una via d'aprenentatge, encara que és vist com a irreal i que genera expectatives falses del que és la sexualitat i el sexe. També reconeixen la hipersexualització dels cossos a les xar-

xes socials, però no és un tema que en les edats més primerenques preocupi especialment. A partir de quart d'ESO sí que perfilen preocupacions i detecten situacions de violència en torn al sexe: el consentiment és un dels temes que més els preocupa, el «No és no» ja podem dir que està obsolet, anem cap el només «Sí és sí».

Després de posar tots aquests exemples, com una aproximació a causa de la naturalesa de l'estudi pilot, podem esbrinar com les xarxes socials són un camp d'estudi molt ampli relacionat amb aquest tema. Si tornem a la pel·lícula que vam visionar, aquestes interfícies encara no eren un canal de comunicació tan assentat entre el jovent, els missatges de text, les trucades perdudes, les xarxes socials en plataformes fixes (no hi havia telèfons intel·ligents), però les violències que tractem o detectem a través del canal eren molt semblants, han estat la base per veure com la xarxa és un potenciador de les violències i també una oportunitat per generar discursos alternatius, escenari que abans no es preveia.

Quan parlem d'aquests escenaris i de narratives alternatives, tornem a centrar-nos en l'auge del moviment feminista i de com estem en un context on el rebuig a la violència masclista és popular. Durant l'estudi hi ha participants de les xarxes socials que expliquen com aquestes plataformes també et permeten visibilitzar alternatives, relats feministes i formes diferents d'estimar. De fet, introdueixen les persones influenciadores i youtubers com a referents, fenomen que no és tan nou, ja que abans la joventut ja tenia referents, com artistes o estrelles juvenils de sèries de ficció o pel·lícules.

El que està clar és que reconeixen aquestes persones influenciadores i youtubers com a referents. En el cas de les xarxes socials, quan se'ls pregunta com han après a utilitzar-les, mai fan referència a una persona adulta o un procés de reflexió; de fet, una de les participants arriba a dir que «tampoc no és necessari ningú per entendre com funcionen». Per a elles sembla que és una tecnologia simple, instintiva, que no requereix per abordar-la una vessant humanista.

Per últim, en el repàs que estem fent de com intervien les xarxes en la percepció d'aquestes violències volem destacar que el concepte d'igualtat no és aliè. La majoria tenen un coneixement teòric de la igualtat: en saben la definició. Quan parlen d'igualtat, parlen de respecte mutu tant pel que fa a la sexualitat com a les relacions, d'acceptació d'un mateix i de l'altre, d'ajuda mútua, d'equip, de confiança i d'equilibri. És sorprenent com tenen tan clar què significa, però els manquen estratègies i eines per fer-la efectiva. I aquí intervé un altre indicador que hem fet servir: els rols de gènere. Els al·lots i les al·lotes saben què és la igualtat i reconeixen com els rols de gènere no la fan efectiva, parlant de les seves experiències, de les seves famílies, posen exemples quotidians. En matèria de xarxes socials, ens centrem en destacar un fet positiu: molts dels rols de gènere estan sent desmuntats pels referents que segueixen a les xarxes. I també cal destacar que alguns participants senten que estan en un moment propici per al canvi i expressen la voluntat d'aprendre. Són les úniques que diuen haver anat a manifestacions de caire feminista.

4. Conclusions i discussió. Xarxes socials: element transversal com a objecte d'estudi per a l'eliminació de les violències masclistes i per a la igualtat

Una de les conclusions i també una de les vies d'estudi que hem descobert és que les xarxes socials haurien de ser un element clau de treball, un eix transversal en la metodologia. Creiem molt necessari investigar com el jovent s'està relacionant i com i què està narrant. Actualment ens relacionem habitualment a través d'interfícies, si ens aturem a pensar vivim la majoria de les nostres relacions o una gran part d'elles a través de diferents xarxes socials. Hem valorat positivament els grups de discussió, com a un espai de trobada on s'ha pogut parlar i discutir sense filtre, sense guió pre-determinat i sense espectacularització de la vida. Creiem que l'estudi de les plataformes, les conductes i els codis relacionals ens poden fer entendre millor els objectius principals de l'estudi, apropar-nos a les percepcions i saber: com s'enamoren, què entenen per violències i per igualtat.

No podem perdre de vista el paper de la interfície en aquest estudi pilot, perquè ens ha suposat replantejar-nos la metodologia, també algunes parts

de la tècnica, ni tampoc podem perdre de vista tota la profunditat de les qüestions que plantegem. Tot i que trobem una dimensió digital on es reproduïxen les mateixes violències que a la vida fora de línia, l'Organització Mundial de la Salut ha començat a treballar ara l'addicció en Internet, i quan diem addicció ens referim a espais de joc i d'apostes. Pel que fa al Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere, es preveu com un sector vulnerable el contingut web amb una temàtica sexista, denigrant o discriminatòria, però encara no s'han fet propostes concretes de com abordar aquesta problemàtica.

Volem manifestar que el projecte pilot ha resultat la llançadora per a plantejar moltes problemàtiques, hem constatat com els rols de masculinitat i feminitat hegemònics són factors clau en la reproducció dels mites de l'amor romàntic, que a la vegada estableixen gran part de la base de les violències masclistes actives i impedeixen l'articulació de relacions igualitàries; hem constatat la conformació de la identitat sexual durant l'adolescència i la complexitat dels processos relacions, entre moltes altres qüestions, però hem trobat interessant presentar aquest element clau: la problemàtica de les violències masclistes a les xarxes socials, per la transversalitat i prevalença en la nostra quotidianitat.

Us animem a llegir la recerca sençera i comprovar la complexitat de l'estudi que ens endinsa en moltes altres problemàtiques relacionades amb la sexualitat, la igualtat i les violències masclistes. Esperem que «la màquina» no superi la nostra capacitat de continuar lluitant contra les violències i cap a una igualtat efectiva.

5. Bibliografia

Font principal

- Gayà Morlà, C., Castellano Aguilera, C., Asín Ferrer, C., Santos Cardosa i G. i Seró Moreno, L. (2018). *La percepció de les violències masclistes entre l'alumnat de 14 a 18 anys a les Illes Balears*. Institut Balear de la Dona.

Altres fonts

- Fundación de Ayuda contra la Drogadicción (FAD) (2017) *Barómetro de l'any 2017 del ProyectoS-copio*. Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud.
- Donskis, L.; Bauman, Z. (2019). *La maldad líquida. Vivir sin alternativas*. Barcelona: Planeta. Disponible a: https://www.lavozdegalicia.es/noticia/yes/2020/02/15/edad-primero-contacto-pornografia-bajado-8-anos/0003_202002SY15P28991.htm
- Guardiola, I. (2018). *L'ull i la navalla*. Barcelona: Arcàdia.
- Illouz, E. (2012). *Por qué duele el amor. Una explicación sociológica*. Madrid: Katz.
- Institut Balear de la Dona (2020) *Els objectius del Pacte Social contra les Violències Masclistes*. Disponible a: <https://www.reaccionem.com/compromis-contra-violencias-masclistes>